

ing components, by the subjects, according to the comparative basis, depending on the possibility of developing managerial decisions on the results' details, that allow to create the conditions for justifying the choice of method of the enterprise competitiveness estimation. The system of the principles for competitiveness assessing was formulated. In order to achieve effective evaluation of the enterprises' competitiveness it was proposed to divide them into basic and additional.

Scientific novelty lies in the fact that the paper proposed a multi-criteria classification of existing methods of the enterprise competitiveness estimation and determined the key principles of this assessment.

Practical value. The use of the classification in practice allows to make a reasonable choice of the evaluation method and increases the efficiency of the enterprise competitiveness management. The suggested classification remains open at all levels and can be supplemented by other and new methods.

Keywords: classification, competitiveness, methods of an estimation of competitiveness, the principles of competitiveness evaluation.

УДК УДК 330.3+316.42

Лохман Н., канд. екон. наук, доц.¹

Корнілова О., канд. екон. наук, доц.²

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна, e-mail: LokhmanNV@mail.ru¹
e-mail: elarto@list.ru²

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА» В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ

Lokhman N., Cand. Sci. (Econ.), Ass. Prof.¹

Kornilova E., Cand. Sci. (Econ.), Ass. Prof.²

Donetsk National University of Economics
and Trade name after Mykhayilo Tugan-Baranovsky,
Krivoy Rog, Ukraine, e-mail 1: LokhmanNV@mail.ru¹
e-mail: elarto@list.ru²

THE TRANSFORMATION CONCEPT OF «SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISE» IN THE INCREASINGLY COMPETITIVE

Мета. Метою статті є дослідження трактування сутності поняття соціально-економічного розвитку підприємства з урахуванням існуючих змін в економіці.

Методика. У процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення і порівняння, аналізу і синтезу (для уточнення змісту поняття «соціально-економічний розвиток підприємства»), індукції та групування (для уточнення видової класифікації «соціально-економічний розвиток»).

Результати. На підставі проведеного дослідження уточнено поняття «соціально-економічний розвиток підприємства». На основі запропонованих видових

ознак подано класифікацію соціально-економічного розвитку підприємства та підтверджено динамічність і циклічність руху підприємства внаслідок безперервності дії змін у зовнішньому й внутрішньому середовищах. Розглянуто логічний зв'язок понять «соціально-економічний розвиток країни» та «соціально-економічний розвиток підприємства». З'ясовано, що соціально-економічний розвиток підприємства має цілеспрямованість, обмеженість у часі та швидкості, і результативність і на пряму залежить від стадії економічного розвитку країни.

Наукова новизна. Дістало подальшого розвитку визначення змісту соціально-економічного розвитку підприємства, а саме: запропоновано розглядати розвиток як динамічну цілеспрямовану діяльність підприємства на основі раціонального використання ресурсів, покращення якості й удосконалення властивостей продукції, що виробляється, для задоволення потреб споживачів і покращення соціальної сфери підприємства. Уточнено класифікацію існуючих видів соціально-економічного розвитку підприємства.

Практична значимість. Уточнено класифікацію існуючих видів соціально-економічного розвитку підприємства. Отримані дефініції спрямовані на покращення управління соціально-економічним розвитком підприємств.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, підприємство, зміни, соціальні системи, стратегічні цілі, соціальні процеси, ефективність.

Постановка проблеми і її зв'язок з найважливішими науковими та практичними завданнями. Розвиток як філософська категорія виражає процес руху та зміни цілісних систем. Розвиток – це вищий тип руху, при якому відбувається незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів від одного якісного стану до іншого [1, с. 399].

Філософська думка розглядає розвиток як найвищий вид руху, унаслідок якого відбувається зміна матерії та уявлення, перехід до іншого якісного стану. Розвиток – це не тільки кількісні, але і якісні зміни об'єктів та сукупності функціональних зв'язків між окремими елементами об'єктів.

На думку І. Ансоффа, розвиток – це питання не стільки того, що є, скільки того, що може бути зроблене з тим, що є [2, с. 44].

Соціально-економічний розвиток на макрорівні – це процес безупинної зміни матеріального базису виробництва а також усієї сукупності різноманітних відносин між економічними суб'єктами, соціальними групами населення [3, с. 81].

Соціально-економічний розвиток на мікрорівні є важливою передумовою ефективності функціонування вітчизняних підприємств, суттєвою перевагою в конкурентній боротьбі та запорукою успіху, а ринкове середовище його функціонування є відображенням стану й динаміки економічних і соціальних процесів [4, с. 67].

Сучасний стан української економіки не дає змоги уявити подальше існування економіки України окремо від соціального розвитку.

Теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку вивчалися багатьма вченими (І. Ансофф, Д. Дж. Тис, Г. Пизано, Л. Д. Забродська, І. В. Тюха, М. І. Долішній та С. І. Злупко, Я. Д. Качмарик, В. А. Верба, В. С. Катькало, О. В. Кот, Г. Б. Клейнер, О. Г. Малярчук), однак погляди на питання щодо сутності соціально-економічного розвитку саме підприємства неоднозначні [1–9]. Різні вчені розглядають окремі сторони соціально-економічного розвитку, але комплексне визначення соціально-економічному розвитку підприємства як явища потребує уточнення.

Так, на думку В. А. Верби, розвиток компанії – це безперервний процес, який перебуває під впливом низки чинників [5, с. 397].

Р. В. Севастьянов, І. О. Родіонова трактують соціально-економічний ріст як здатність швидкого реагування та протидії внутрішнім і зовнішнім факторам змін для забезпечення довгострокового функціонування й отримання соціального, економічного та екологічного ефектів [6, с. 68–69].

Я. Д. Качмарик стверджує, що соціально-економічний розвиток являє собою цілісну сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих соціальних і економічних інститутів (суб'єктів) і відносин з приводу розподілу й споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг [7, с. 165].

Л. Д. Забродська вважає, що «розвиток можна розглядати як рух від простого до складного та ефективного». Як бачимо, більшість учених схиляються до визначення сутності розвитку як зміни та руху в певному напрямку [4, с. 116].

На нашу думку, говори про соціально-економічний розвиток підприємства не можна без оцінки динаміки ефективності використання всієї сукупності ресурсів підприємства.

Метою статті є дослідження трактування сутності поняття соціально-економічного розвитку підприємства з урахуванням існуючих в економіці змін.

Виклад основного матеріалу досліджень. Підприємство, як окрема ланка у ланцюжку фінансово-господарських зв'язків, в основу свого ефективного господарювання ставить задоволення споживачів та підтвердження сподівань працівників і власників підприємства щодо залучення прибутку на основі ефективної діяльності та реалізації принципів соціального захисту.

Одним з найважливіших тверджень теорії фірми є її статичність. Виробничі функції підприємства постійно відтворюються в кожному виробничому циклі, і це є безперечним підтвердженням відносності статичності підприємства.

Кожне підприємство – це в певному розумінні відокремлений об'єкт, якому притаманна відносна незалежність: виробнича, юридична, майнова, організаційна самостійність. Підприємство реалізує свої функції через взаємодію зі значною кількістю економічних і соціальних суб'єктів і таким чином формує своє середовище. Також дії підприємства можна розглядати, як окрему соціально-економічну систему. А як відомо, динаміка соціально-економічних систем має циклічний характер, і більш досконалий стан системи при інволюції (як варіант революції) змінюється менш досконалим, щоб у процесі подальшого еволюційного руху стати знов більш досконалим [9, с. 40].

Послідовність переходів соціально-економічної системи підприємства з одного стану в інший від початку своєї діяльності до закінчення існування має певні особливості для кожного окремого підприємства. Але є спільне для розвитку всіх без винятку підприємств: їхній розвиток має цілеспрямованість, обмеженість у часі та швидкості і результативність. На рисунку 1 представлено рух підприємства в процесі розвитку.

Розвиток підприємства є незворотним процесом, який забезпечує спонтанні або керовані зміни. Незворотність кожного конкретного економічного стану підприємства забезпечується неможливістю повного дублювання складу, якості, кількості і сили впливу факторів, які його визначили.

Підприємство розглядається як суб'єкт і територіально обмежена одиниця, що діє на ринку товарів та послуг і виконує роботу для задоволення зовнішніх споживачів, вільно користується своїм майном та прибутком від своєї діяльності.

Підприємство, з одного боку, є відносно незалежним суб'єктом стосовно товарного, юридичного, інституціонального, соціального й географічного простору. З іншого боку, функціонування підприємства залежить від дій і прийняття рішень певної

кількості внутрішніх та зовнішніх соціальних і економічних суб'єктів, які мають власні інтереси, сферу діяльності та відповідальність [10, с. 38].

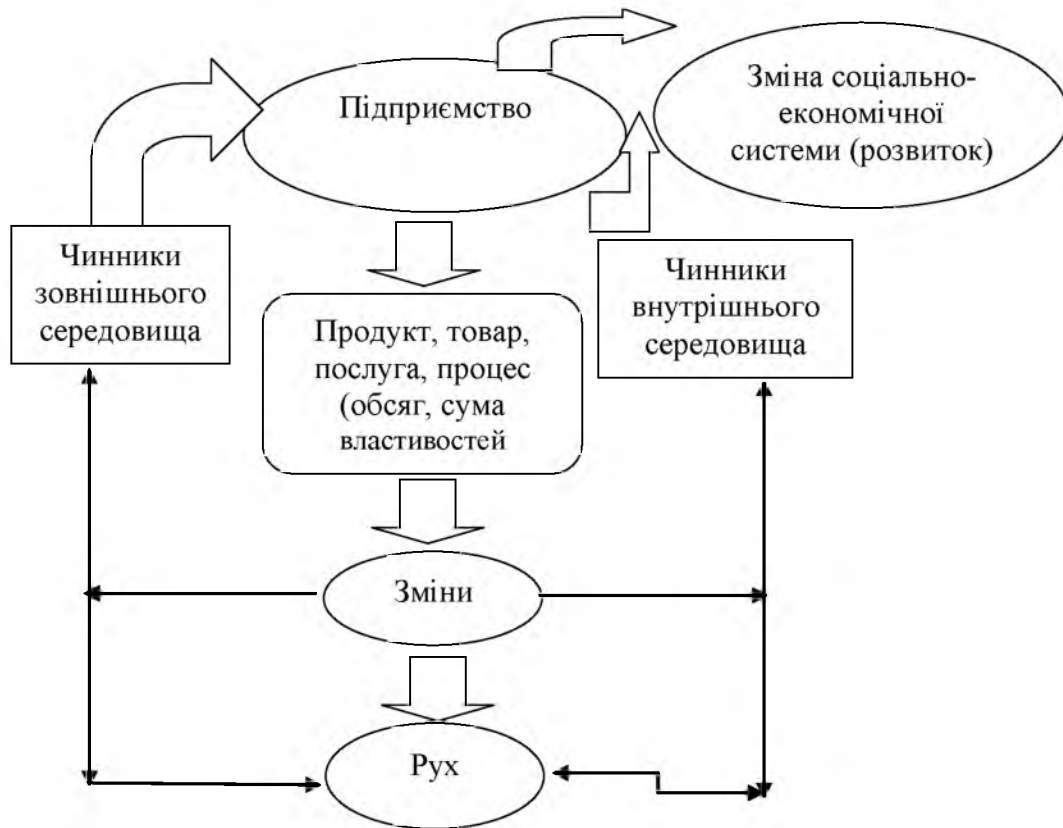

Рисунок 1. Безперервний рух соціально-економічної системи підприємства

Слід також розуміти, що соціально-економічний розвиток підприємства відображає кореляційну залежність між рівнем економічного розвитку й вирішенням соціальних проблем країни та її господарюючих суб'єктів. Таким чином, поняття «соціально-економічний розвиток» охоплює процес трансформації відносин між економічними суб'єктами і соціальними групами населення.

Соціально-економічний розвиток – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні й негативні фактори. Рушійною основою розвитку є його соціально-економічний потенціал, який розглядається як сукупність властивостей досліджуваного об'єкта, що є динамічною системою та результатом високоефективної, компетентної й успішної діяльності підприємства, спрямованої на отримання соціального, економічного, екологічного ефектів.

Для забезпечення безперервного процесу економічного розвитку кожне підприємство повинне прагнути до раціонального використання ресурсів, поліпшення якості продукції, задоволення соціальних потреб своїх працівників і населення регіону, на який воно функціонує, і, нарешті, підвищення прибутковості виробництва [11, с. 270].

З огляду на вище наведене ми можемо запропонувати визначення соціально-економічному розвитку підприємства як динамічної цілеспрямованої діяльності підприємства на основі раціонального використання ресурсів, покращення якості

властивостей продукта своєї діяльності для задоволення потреб споживачів і покращення соціальної сфери підприємства.

Дослідження сутності соціально-економічного розвитку неможливе без структурування його складових та створення видової класифікації цього поняття.

І. В. Тюха розглядає соціально-економічний розвиток підприємства у черзі змін в економічній сфері й називає такі його складники:

– економічне зростання, що характеризується розширенням масштабів діяльності (нарощення обсягів виробництва та реалізації продукції, розширення частки ринку, підвищення рівня доходів підприємства тощо);

– структурні зрушення – це зміни, пов'язані з переходом до новітніх прогресивних технологій використанням ресурсів, що сприяє покращенню кінцевих результатів діяльності підприємства;

– оновлення асортименту продукції й послуг;

– впровадження інноваційних технологій в управлінні;

– нарощення фізичного обсягу капіталу підприємства;

– задоволення потреб споживачів [12].

Ми зробили спробу висунути схожу, але змінену, більш компактну класифікацію соціально-економічного розвитку підприємства. Ця класифікація представлена на рисунку 2.

Соціальні складові соціально-економічного розвитку підприємства такі: покращення соціально-психологічних умов функціонування, покращення корпоративної культури, забезпечення умов професійного розвитку, зростання рівня освіти та професійної підготовки кадрів і т. ін.

Економічний бік соціально-економічного розвитку, як правило, оцінюють за допомогою коефіцієнтів й абсолютних величин, що відображають ефективність діяльності підприємства. Для оцінки соціальної складової більш прийнятними є якісні показники, що зумовлене специфічністю об'єктів оцінки [12].

Соціально-економічний розвиток підприємства залежить від економічного зростання, яке викликає якісні зміни в економіці, сприяє її загальному розвитку та розвитку людського капіталу, корпоративної культури.

Висновки. Таким чином, вивчення спеціальної літератури з проблем соціально-економічного розвитку підприємств підводить до висновку про відсутність єдності поглядів на сутність і зміст, на види соціально-економічного розвитку підприємства. Специфіка та різні умови діяльності підприємств дають змогу виявити найбільш суттєві ознаки соціально-економічного розвитку, його безперервність і можливість повернення до вихідної точки в динаміці. Тому об'єктивною необхідністю є подальше вивчення соціально-економічного розвитку підприємства на засадах його циклічного руху.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є уточнення сутності та класифікації соціально-економічного розвитку підприємства, що забезпечить обґрунтування моделі соціального розвитку підприємства з урахуванням циклічності й масштабу діяльності підприємства.

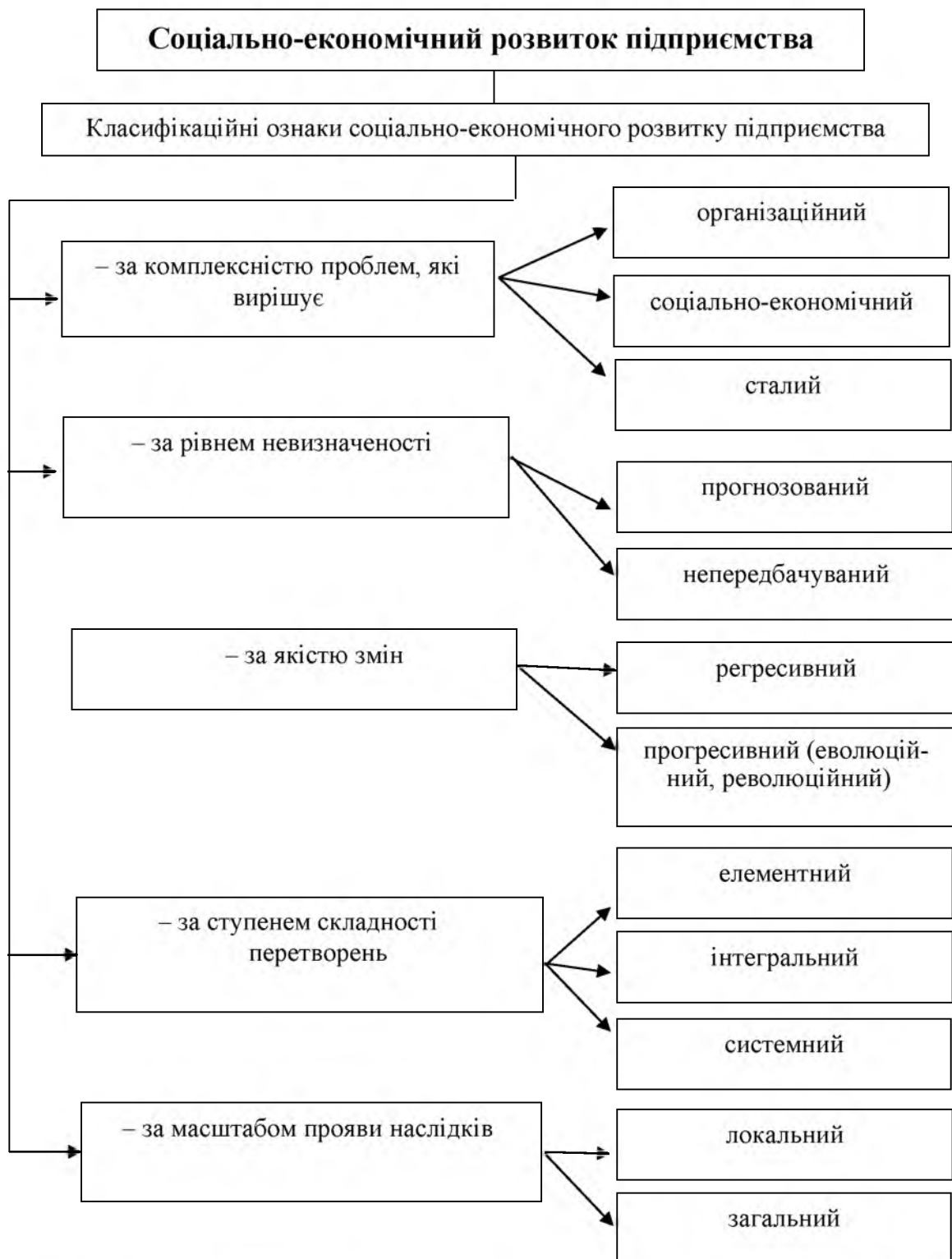

Рисунок 2. Класифікація видів соціально-економічного розвитку підприємства

Список літератури / References:

1. Кремень В. Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції : підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – Київ : Книга, 2005. – 528 с.
Kremen, V. H., Ilyin, V. V. (2005), Philosophy: thinkers, ideas, concepts [Filisofiya: mysliteli, ideyi, kontseptsiyi], Kiyiv, Knyha, 528 p.
2. Ансофф І. Стратегічне управління : пер. з англ. / І. Ансофф. – Москва : Економіка, 2005. – 285 с.
Ansoff, I. (2005), Strategic management [Stratehichne upravlinnya], [transl. from Engl.], Moscow, Ekonomika, 285 p.
3. Афанасьєв Н. В. Управління розвитком підприємства : монографія / Н. В. Афанасьєв, В. Д. Рогожкін, В. І. Рудика. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 184 с.
Afanasiyev, N. V., Rogozhkin, V. D., Rudyk, V. I. (2003), Enterprise development management [Upravlinnya rozvytkom pidpryyemstva], Kharkiv, PH «INZhEK», 184 p.
3. Злупко С. М. «Макроекономіка» для студентів фінансових спеціальностей : рец. на кн. П. Ю. Буряка «Макроекономіка : навчальний посібник» (Львів, 2001) / С. М. Злупко. – С. 145–148.
Zlupko, S. M. (2001), «Macroeconomics» for the students of economics specialities : rew. of P. Yu. Buryak's book «Macroeconomics» [Makroekonoinika dlya studentiv finansovyh spetsialnostey], Lviv, pp. 145–148.
4. Забродська Л. Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії : навч. посіб. / Л. Д. Забродська. – Харків : Консум, 2004. – 206 с.
Zabrodska, L. D. (2004), Strategic management: strategy realization : a tutorial [Stratehichne upravlinnya: realizatsiya strategiyi], Kharkiv, Konsum, 206 p.
5. Верба В. А. Управління розвитком компанії / В. А. Верба, О. М. Гребешкова. – Київ : КНЕУ, 2011. – 482 с.
Verba, V. A., Hrebeshkova, O. M. (2011), Company's development management [Upravlinnya rozvytkom kompaniyi], Kiyiv, KNEU, 482 p.
6. Севастьянов Р. В. Особенности социально-экономического развития предприятий в современных условиях хозяйствования / Р. В. Севастьянов, И. О. Родионова // Экономический вестник Запорыжской государственной инженерной академии. – 2001. – № 4. – С. 69–72.
Sevastiyanov, R. V., Rodionova, I. O. (2001), Social and economic development of enterprises peculiarities under current operational conditions [Osoblyvosti sotcialno-ekonomichnoho rozvytku pidpryyemstv u suchasnyh umovah hospodaryuvannya], no. 4, p. 69–72.
7. Качмарик Я. Д. Экономический механизм обеспечения конкурентоспособности торгового предприятия : монография / Я. Д. Качмарик, П. О. Куцик, Р. Л. Лупак, И. Я. Качмарик. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2012. – 207 с.
Kachmaryk, Ya. D., Kutsyk, P. O., Lupak, R. L., Kachmaryk, I. Ya. (2012), Economic means of competitiveness insurance of a trade enterprise [Ekonomichniy mehanizm zabezpechennya konkurentnospromozhnosti torhivelnoho pidpryyemstva], Ukoopspilka, Lviv, komerts., akadem., Piramida, 207 p.
8. Каткало В. С. Эволюция теории стратегического управления / В. С. Каткало. – 2-е изд. – Санкт-Петербург : Издат. Дом СПбГУ; Изд-во «Высшая школа менеджмента», 2008. – 548 с.
Katkalo, V. S., (2008), Strategic management theory evolution, 2-nd edit., Sct. Petersburg, Izdat. Dom SPSU, Publ. «Vyshaya shkola menedzhmenta», 548 p.
9. Клейнер Г. Б. Мезоэкономика развития [Электронный ресурс] / под ред. чл.-корр. РАН Г. Б. Клейнера. ЦЭМИ РАН. – Москва : Наука, 2010. – 994 с. – Режим доступа: <http://kleiner.ru/wp-content/uploads/2014/09/Mezo-razv1.pdf>.

- Kleyner, G. B. (2010), Mezo-economics of development [Mezoeconomika razvitiya], Moscow, Nauka, Series "Ekonomicheskaya nauka sovremennoy Rossii", available at: <http://kleiner.ru/wp-content/uploads/2014/09/Mezo-razv1.pdf>.
10. Клейнер Г. Б. От теории предприятия к теории стратегического управления / Г. Б. Клейнер // Российский журнал менеджмента. – 2003. – № 1. – С. 31–56.
- Kleyner, G. B. (2003), From the business theory to the theory of strategic management [Ot teorii predpriyatiya k teorii strategicheskogo upravleniya], Rossiyskiy zhurnal menedzhmenta, no. 1, p. 31–56.
11. Кот О. В. Визначення сутності поняття «розвиток підприємства» / О. В. Кот, О. О. Павлюк [Електронний ресурс] // БізнесІнформ. – 2013. – № 8. – С. 256–261. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2013_8_45.pdf.
- Kot, O. V., Pavlyuk, O. O. (2013), Defining of the concept core of 'business development' [Vyznachennya sutnosti ponyattya 'rozvytok pidpryyemstva'], Biznesinform, no. 8, p. 256–261. Available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2013_8_45.pdf.
12. Тюха І. В. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви / І. В. Трюха // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» ; ДДАЕУ. – 2012. – № 6. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=6&y=2012>.
- Tyukha, I. V., (2012), Social and economic development of enterprise: essence and specific manifestations [Sotcialno-ekonomichniy rozvytok pidpryyemstva: sutnist ta vydovi proyavy] Electronic scientific specialized edition «Efektyvna ekonomika», DSAEU, no.6, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=6&y=2012>.

***Цель.** Целью статьи является исследование трактования сущности понятия социально-экономического развития предприятия с учетом существующих изменений в экономике.*

***Методика.** В процессе исследования использованы методы теоретического обобщения и сравнения, анализа и синтеза (для уточнения содержания понятия «социально-экономическое развитие предприятия»), индукции и группировок (для уточнения видовой классификации «социально-экономическое развитие»).*

***Результаты.** На основе проведенного исследования уточнено понятие «социально-экономическое развитие предприятия». На основе предложенных видовых характеристик предложена классификация социально-экономического развития предприятия и подтверждены динамичность и цикличность движения предприятия вследствие непрерывности действия изменений во внешней и внутренней средах. Рассмотрена логическая взаимосвязь понятий «социально-экономическое развитие страны» и «социально-экономическое развитие предприятия». Установлено, что социально-экономическое развитие предприятия имеет целенаправленность, ограниченность во времени и скорости, результативность и направление, зависит от стадии экономического развития страны.*

***Научная новизна.** Получило дальнейшее развитие определение содержания социально-экономического развития предприятия, а именно: предложено рассматривать развитие как динамическую целенаправленную деятельность предприятия на основе рационального использования ресурсов, улучшения качества и совершенствования свойств продукции, которая производится с целью удовлетворения потребностей потребителей и улучшения социальной сферы предприятия. Уточнена классификация существующих видов социально-экономического развития предприятия.*

Практическая значимость. Уточнена классификация существующих видов социально-экономического развития предприятия. Полученные дефиниции направлены на улучшение управления социально-экономическим развитием предприятия.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, предприятие, переменны, социальные системы, стратегические цели, социальные процессы, эффективность.

Objective. The article aimed to study the interpretation of the concept core of socio-economic development of the enterprise taking into consideration changes existing in the economy.

Methods. During the research it was used the following methods: the methods of theoretical generalization and comparison, analysis and synthesis (to clarify the meaning of «social and economic development of the company»), induction and clustering (to clarify the classification of the species' social and economic development»).

Results. The concept of «socio-economic development of the enterprise» was determined based on the research done. Based on the specific features of the proposed classification of «enterprise socio-economic development» and confirmed the dynamic and cyclical movement of the plant by the continuity of action changes in the external and internal environment. The logical link between the 'economic development' and the 'socio-economic development of the enterprise» was shown. It is shown that socio-economic development of the enterprise is characterized by purposefulness, is limited in time and speed and effectiveness and depends on the stage of economic development.

Scientific novelty. The content of socio-economic development of enterprises received further development, namely, it was proposed to consider development as a dynamic purposeful activity on the basis of rational use of resources, improving quality and the properties of products, made with the aim of satisfying customers' needs and improving enterprise social sphere. The classification of the existing types of socio-economic development of the enterprise was done.

Practical significance. The classification of the existing types of socio-economic development of the enterprise was specified. The resulting definition aimed at improving the management of socio-economic development of enterprises.

Key words: socio-economic development, company, changes, social systems, strategic aims, social processes, efficiency.